

z niemieckiego obszaru językowego. *Księga Jubileuszowa* oddaje hołd życiu i dziełu J. Ratzingera – Benedykta XVI, skłania do głębokiego zamyślenia się nad niezwykle postacią naszych czasów.

ks. Jerzy Machnac, Wrocław

Ks. Marcin SKŁADANOWSKI, *Etyka ekumeniczna w warunkach globalizacji. Główne rysy refleksji etycznej i działalności społecznej Światowej Rady Kościołów*. Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ss. 221.

Problematyka ekumeniczna stała się szczególnie po II Soborze Watykańskim nośnym tematem szerokiej debaty nie tylko teologicznej, ale także w wielu innych dyscyplinach czy na polach zainteresowań. Otworzyła nową, wielką płaszczyznę spotkania uczniów Jezusa Chrystusa, a w sensie szerszym i innych ludzi. Zatem to wielkie znamię, jak należy sądzić, działania Ducha Świętego. Wskazując na Kościoły chrześcijańskie, zauważa się ich wielką różnorodność, wręcz ciągle dzielenie się i rozdrabnianie. Jednocześnie występuje specyficzny indywidualizm. Swoistą płaszczyzną spotkania wydaje się Światowa Rada Kościołów. Więcej, są jakby dziedziny refleksji i debaty, które, dodatkowo, zdają się łączyć. To m.in. pytanie o etykę ekumenizmu w warunkach globalizacji, zatem dotykane szeroko pojętej działalności społecznej.

Autor książki, ks. prof. M. Składanowski, jest wybitnym teologiem i pracownikiem Instytutu Teologii Dogmatycznej KUL. Jest autorem wielu studiów, opracowań, szkiców oraz książek, m. in. *Ekumenizm w posoborowym półwieczu: sukcesy i trudności katolickiego zaangażowania na rzecz jedności* (Lublin 2013); *Niewiele mniejszy od aniołów. Wspólne chrześcijańskie świadectwo o człowieku* (Lublin 2014); *Tożsamość wyznaniowa. Studium ekumeniczne* (Lublin 2013); *Humanizm Krzyża. Staurologia w perspektywie ludzkiego losu* (Lublin 2017).

Książkę otwiera *Przedmowa* prof. Piotra Kopca (s. 5-14). Tutaj podano także *Wykaz skrótów* (s. 15-16). Treściowo pracę otwiera *Wstęp* (s. 17-18). Całość podzielona została na trzy części, w których wyróżniono trzynaście rozdziałów o numeracji ciągłej.

Część pierwsza nosi tytuł *Etyka i ekumenizm* (s. 19-61). Autor pyta o kwestie etyczne wobec podziału chrześcijaństwa (s. 23-43). Można tu zauważyć podstawy eklezjologiczne czy nurty konserwatyzmu oraz liberalizmu

etycznego. Jawią się one m.in. w kontekście dialogu czy tożsamości ruchu ekumenicznego. W podjętej tematyce tej części uderza zróżnicowane odpowiedzi Kościołów na współczesne wyzwania etyczne (s. 45-61). Pierwsze to próba zanegowania różnic. Natomiast pewne zbliżenia pojawiają się w określaniu podstawowych zasad etycznych, w etyce społecznej i życia małżeńskiego oraz rodzinnego. Warto zauważyć, że także trudności winny być odczytywane w ekumenicznym kontekście. Wreszcie autor wskazuje na: „Możliwości i ograniczenia wspólnego rozeznania etycznego” (s. 58-61).

Znaczenie problematyki etycznej w pracach Światowej Rady Kościołów to tytuł drugiej części studium (s. 63-125). Zatem w rozdziale trzecim wskazano na etyczny wymiar paradygmatu misyjnego Światowej Rady Kościołów (s. 67-79). Do podstawowych elementów ekumenicznej misji chrześcijańskiej autor zalicza ich pewną niezmienność oraz społeczny i etyczny kontekst zmian. Koncentrując się natomiast na etycznym wymiarze wspomnianej misji, wskazano na trzy punkty: Misja przeciwko społecznej marginalizacji i wykluczeniu; Misja przeciwko niesprawiedliwości; Misja uzdrawiania. Autor dodał jeszcze uwagi o relacji między ewangelizacją i celami ruchu ekumenicznego.

Dalsze analizy tej części wskazują na ekumeniczne głoszenie zasad życia chrześcijańskiego w warunkach dechrystianizacji – to przykład Europy Zachodniej (s. 81-89). Oto chrześcijaństwo współczesne staje wobec postchrześcijańskiej kultury i to w nowym kontekście. Zatem ukazano, jakie propozycje wobec tych fenomenów ma Komisja ds. Światowej Misji i Ewangelizacji. W tym kontekście wymownie wybrzmiewa temat: *Etyka ekumeniczna a tożsamość chrześcijańska* (s. 91-101). „Tożsamość” to wręcz słowo klucz w tej debacie. Wobec różnych opcji jawią się rozwiązania konfesyjne i ekumeniczne. Także Światowa Rada Kościołów ma takie propozycje. Wobec takiej sytuacji, jakie jawią się perspektywy dla ruchu ekumenicznego? – pyta się autor.

Szesty rozdział, zamykający drugą część książki, nosi tytuł *Rozwój refleksji etycznej Światowej Rady Kościołów* (s. 103-125). Autor kreśli ogólną charakterystykę i cele. Natomiast jako pierwszy etap refleksji etycznej jawi się czas po Amsterdamie, zwracający uwagę na pewność wiary w obliczu grzechów. Z kolei zaangażowanie polityczne wpisane było w czasy „zimnej wojny”. Natomiast w etyce postchrześcijańskiej, jakby priorytety to: Prawa mniejszości; Ochrona stworzenia; Zrównoważony rozwój. Wypunktowując z kolei wskazywane szczegółowe programy, autor wymienia: Walka

z rasizmem; Działania na rzecz kobiet; Sprawiedliwość społeczna i troska o stworzenie.

Trzecia część koncentruje się wokół tematu *Wybrane zagadnienia szczegółowe* (s. 127-195). Jako pierwsze wskazano: *Dyskryminacja, wykluczenie i marginalizacja społeczna* (s. 131-143). Bardziej szczegółowo to: wykluczenie ekonomiczne, rasizm i dyskryminacja społeczna oraz płciowa. To szerokie znamiona dehumanizacji, ale jednocześnie także propozycja ekumenicznej odpowiedzi chrześcijan.

Kolejne dwa rozdziały noszą wymowne tytuły: *Godność kobiet w Kościele* (s. 145-153) i *Godność kobiet w obliczu dyskryminacji i przemocy* (s. 155-159). Zatem rozdział ósmy omawia postulaty Zgromadzenia Światowej Rady Kościołów w Amsterdamie oraz ich odczytywanie na początku XXI w. Natomiast kolejny pokazuje ekumeniczne analizy przemocy wobec kobiet.

W dalszych badaniach autor ukazuje etyczną ocenę struktur i instytucji politycznych (s. 161-167). Nie można tutaj abstrahować od historii oraz od odnowienia relacji Kościołów do państwa. Słuszne jest pytanie o perspektywę tych kwestii. Z kolei rozdział jedenasty porusza temat: *Etyka życia gospodarczego* (s. 169-180), a więc rozwój gospodarczy, a jednocześnie wspólne dobro i odpowiedzialność, choć także niesprawiedliwe systemy gospodarcze. W tym kontekście Światowa Rada Kościołów ma propozycje polityczno-ekonomiczne. Na ile jednak to wszystko jest, czy może być skuteczne.

Przedostatni rozdział *Etyka pracy* (s. 181-188) zwraca najpierw uwagę na kwestie społeczno-etyczne w programie *Sprawiedliwość, pokój i integralność stworzenia*. Pilnym tematem jest niesprawiedliwość w miejscach pracy, wobec której trzeba podjąć konieczne działania. Tutaj wyjątkowym zainteresowaniem tego dokumentu cieszy się miejsce pracy kobiet. *Chciwość i ubóstwo* (s. 189-195) to tematyka ostatniego rozdziału omawianego studium. Autor zauważa ewolucję poglądów Światowej Rady Kościołów odnośnie do kwestii rozwoju i ubóstwa. Interesujące są analizowana oblicza ubóstwa. Ostatni punkt książki jest przejmujący: *Wpływ chciwości na powiększenie obszarów ubóstwa*.

Książkę zamyka *Zakończenie* (s. 197-199). Dodano jeszcze *Bibliografię* (s. 201-218) i *Spis treści* (s. 219-221).

Rozprawa jest próbą rozważań nad tematyką z zakresu kwestii ekumenicznych. Czy jednak jeszcze w sensie ścisłym to wszystko podpada pod ekumenizm, przynajmniej w duchu II Soboru Watykańskiego? Autor

w tytule i w wielu fragmentach pragnie tak widzieć analizowaną problematykę. Jednak chyba ma to niewiele wspólnego z klasycznym ekumenizmem, z dialogiem między Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi. Trzeba to bowiem jasno skonstatować. Warto zapytać, ile razy w proponowanym przez Światową Radę Kościołów przekazie ekumenicznym obecny jest Jezus Chrystus. Wydaje się, że w chrześcijańskiej doktrynie jest dla Niego miejsce w refleksji etycznej oraz każdej działalności społecznej. Jezus Chrystus jest bezwzględny wymogiem tożsamości i sensem chrześcijaństwa i wszystkiego, co czyni i czym żyje. Bez Jezusa z Nazaretu – Mesjasza nie ma świadectwa wierności orędziu chrzcielnemu i głoszonej Ewangelii.

Słusznie zauważa autor, że „monografia została podzielona na trzy części. W każdej z nich wyróżniono rozdziały poruszające bardziej szczegółowe kwestie” (s. 18). Jest to w miarę klarowny podział i systematyzacja. Wskazuje, że „część pierwsza ma charakter wprowadzający i ukazuje znaczenie kwestii etycznych dla ruchu ekumenicznego” (*tamże*). Zawsze jest potrzebne takie wprowadzenie i pewna próba wstępnych systematyzacji. Następnie autor zauważa, że „część druga koncentruje się na przedstawieniu ogólnego obrazu ekumenicznej refleksji i wynikającej z niej działalności Światowej Rady Kościołów” (*tamże*). To ważna struktura ponadwyznaniowa dialogu ekumenicznego. Dobrze, że „z kolei część trzecia przybliży wybrane szczegółowe zagadnienia etyczne, stanowiące przedmiot większego zainteresowania Rady” (*tamże*). One stanowią interesujące bogactwo wielu problemów nurtujących różne środowiska debaty ekumenicznej. „Z kolei w zakończeniu zawarto próbę oceny podstaw i perspektyw etyki chrześcijańskiej proponowanej przez Światową Radę Kościołów” (*tamże*). Zatem tak schematycznie sam autor charakteryzuje i opisuje zarazem zawartość treściową swojej książki. Faktycznie taki jest obraz proponowanej narracji. Widać w treści oraz schemacie badawczym, że znaczący wpływ na podjęty temat miał fakt, iż projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Niepokojącym faktem jest niemal zupełne pominięcie małżeństwa i rodziny jako trwałego związku kobiety i mężczyzny w ich miłości oraz otwartości ku życiu. Wówczas także bardziej pozytywnej, twórczej i godnej roli oraz funkcji nabiera misja i powołanie kobiety. Obraz zaprezentowany w książce, a zwłaszcza referowanie poglądów Światowej Rady Kościołów, ulega licznym współczesnym tendencjom ideologicznym, dalekim od antropologicznej godności człowieka, a w tym i godności kobiety oraz mężczyzny, zwłaszcza w ich macierzyństwie i ojcostwie.

Negując rolę rodziny, zapewne zbyt małe akcenty położono na wychowanie, zwłaszcza to dokonujące się w rodzinie. Ta edukacja rodzinna ma bowiem swe niezbywalne miejsce i rolę. Jest to bowiem kształtowanie w zdrowym środowisku zdrowych podstaw do budowania struktur najmniejszej wspólnoty ludzkiej, jaką jest rodzina. Wymowne jest, że autor w stopniu minimalnym korzysta z nauczania papieży i szeroko pojętego nauczania Kościoła katolickiego. Można przykładowo wskazać na Papieską Radę „Iustitia et Pax”, *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła* (Kielce 2005) czy encyklikę papieża Franciszka *Laudato si'*. Z pewnością materiały te mogłyby być ważnym elementem twórczym, interpretacyjnym czy porównawczym wobec nauczania Światowej Rady Kościołów.

Oczekiwanym narzędziem poznawczym w tej książce byłby indeks nazwisk. Natomiast błędna jest informacja o publikacjach autora (s. 18, 201-202). Znajdują się także błędy czy literówki, zwłaszcza w językach obcych (s. 109, 112, 202).

Dobrze, że skrócona wersja prezentowanej książki została opublikowana pt. *General Outlines of the Ethical Teaching and Activities of the World Council or Churches* w monografii zbiorowej pod tytułem: *Christian Alterglobalization in the Ecumenical Documents of the World Council of Churches* (Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 97-154). W ten sposób wyniki badawcze autora są dostępne dla szerszego środowiska zainteresowanego problematyką ekumeniczną, a dokładniej działalnością Światowej Rady Kościołów.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz-Warszawa

H. J. A. SIRE, *The Knights of Malta. A Modern Resurrection. Third Millennium*, Publishing, London 2016, ss. X + 340.

Chrześcijaństwo od początku swego istnienia było szczególnie wrażliwe na ubogich. To właśnie diakoni mieli zajmować się tą posługą, aby zbyt mocno nie angażować apostołów, którzy pragnęli poświęcić się posłudze słowa. To dzieło *caritas* stało się z czasem jednym ze znamion chrześcijaństwa. I tak trwa aż do czasów współczesnych, oczywiście w zmieniających się formach.

W tym kontekście problematyka Zakonu Maltańskiego pozostaje ciągle niezwykle interesującym problemem studyjnym i zarazem badawczym. Ta wspólnota wpisuje się bowiem w cały fenomen zakonów rycerskich, które